

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE {+CASINA} BİÇİM BİRİMİNİN İŞLENİŞİ VE YAPISI ÜZERİNE

*Emin EMİNOĞLU**

Öz: {+CAsInA} biçim birimi dil bilgisi kitaplarımızda genellikle *filimsiler*, *eylemsiler*, *isim-fiiller* başlıkları altında verilen *zarf-fiil ekleri* veya *zarflar* başlığı içinde gösterilmektedir. Zarf-fiiller, eylem üzerine gelen ve eylemi zarfa değiştiren eklerdir. Hâlbuki {+CAsInA} biçim birimi bu biçimiyle eylem üzerine gelmez, ya ad üzerine ya da ad-fiil veya sıfat-fiil ekleriyle gramerce adlaşmış sözcüklere eklenir ve eklendiği sözcüğü zarfa değiştirir. {+CAsInA} < {+CA}+{+sI}+{+nA} şeklinde üç biçim birimin bir araya gelerek oluşturduğu birleşik yapılı kalıplaşmış bir ektir. +CA eşitlik durumu ekinin 3. kişi iyelik eki +sI'dan sonra gelen +nA (< ET GmA) pekiştirme ekiyle genişlemiş bir biçim birimidir. {+CAsInA} biçim birimi sıfat fiil üzerine geliyor denilen yerlerde aslında bir cümle üzerine gelerek zarf yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: {+Casma} Biçim Birimi, Ad-Fiil, Sıfat-Fiil, Zarf-Fiil Fiilimsiler, Eylemsiler, İsim-Fiiller.

On the Handle and Structure of {+Casma} Morphological Unit in Turkey Turkish

Abstract: The {+CAsInA} morphologic unit is often shown in our grammatical books in the form of *gerundials*, *verbals*, *verbal-nouns* under the headings of *verbal adverbs* or *adverbs*. Verbal adverbs are suffixes that come upon the verb and turn it into an adverb. However, the morphological unit of {+CAsInA} does not refer to action in this form; it is added either to the word or to the nominalized verb that is turned into noun with the addition of gerundial or participle suffixes and it turns the word that it is attached into an adverb. The union that is formed by the combination of three morphological units in the form of {+CAsInA} < {+CA}+{+sI}+{+nA} is a coalescent suffix. It is a morphological unit that is extended by intensive suffix +nA (< ET GmA) which comes after third person possessive suffix of +CA case suffix. {+CAsInA} morphological unit, which is thought to come on participle, actually comes up with a sentence and creates an adverb.

Keywords: {+CAsInA} Morphological Unit, Gerund, Participle, Verbal-Adverb, Gerundials.

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, SİVAS.

Kabul Tarihi: 26.12.2017
Yayın Tarihi: 26.12.2017

00.

{+CAsInA} biçim birimi dil bilgisi kitaplarımızda genellikle fiilimsiler, eylemsiler, isim-fiiller başlıkları altında verilen *zarf-fiil ekleri* veya *zarflar* başlığı içinde gösterilmektedir. Zarf-fiiller, eylem üzerine gelen ve eylemi zarfa değiştiren eklerdir. Bunun yanında ad üzerine gelerek adı zarfa değiştiren ekler de bulunmaktadır. {+CAsInA} biçim birimi de böyle bir ektir. Dolayısıyla bu tür eklerin adlandırılması ve sınıflandırılması gerekmektedir.

{+CAsInA} biçim birimi yapı bakımından birleşik bir ektir. Bu biçimiyle, ad üzerine gelerek adı zarfa değiştiren bir ektir. Doğrudan eylem köküne eklenmemekte; bazı sıfat-fiil ve ad-fiil ekleri almış eylemler üzerine gelerek sözcüğü zarfa değiştirmektedir. Başka bir ifade ile {+CAsInA} biçim birimi, ad-fiil veya sıfat-fiil ekleriyle adlaştırılan sözcüklere eklenir ve eklendiği sözcüğü zarfa değiştirir. Dolayısıyla burada {+CAsInA} biçim birimi artık zarf-fiil eki değil, adlaşmış sözcüğü zarfa değiştiren ektir. Eylem köküne eklenen zarf-fiil eki olarak artık {-mİş+çAsInA, -(V)r+cAsInA, (I,U)yor+çasına, -(y)AcAk+çAsına, -(V)rmlİş+çAsInA, -mAz+cAsInA, -mAzmlİş+çAsInA - (I,U)yormuş+çasına, -(y)AcAkmİş+çAsInA; -mA+cAsInA, -mAmA+cAsInA} şeklinde birleşik eklerden, zarfa değiştiren biçim birimlerden söz edilebilir.

01. Türkçenin ekleri genel olarak *yapım ekleri* ve *çekim ekleri*¹ olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Dil bilgisi kitaplarında *fiilimsiler*², *eylemsiler*³, *isim-fiiller*⁴ vb. terimlerle adlandırılan *ad-fiil*, *sıfat-fiil* ve *zarf-fiil* ekleri de bazı kaynaklarda bu ek grupları içinde değerlendirilirken bazılarında bunların dışında tutulmuştur. Adları zarfa değiştiren {+CAsInA} biçim birimi de temel dil bilgisi kitaplarının bazılarında yapım ekleri veya çekim ekleri içinde değerlendirilirken bazılarında zarf-fiil ekleri içinde verilmiş bazı kaynaklarda da hiç ele alınmamıştır.

M. Ergin⁵, yapım eklerini a) *İsimden İsim Yapma Ekleri* b) *İsimden Fiil Yapma Ekleri* c) *Fiilden İsim Yapma Ekleri* d) *Fiilden Fiil Yapma Ekleri* olarak sınıflandırır. Yaygınlık kazanmış adıyla -mAk, -mA, -Xş isim-fiil ekleri ile partisip ekleri olarak adlandırdığı sıfat-fiil eklerini fiilden isim yapma ekleri içinde değerlendirirken sıfat-fiilleri ve zarf fiilleri *Partisipler* ve *Gerundiumlar*

¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 16. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1972, §156; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2003, §16-17.

² Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi, Dil, Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, §280.

³ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul, 1971, §332.

⁴ Kemal Eraslan, *Eski Türkçe'de İsim-Fiiller*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul, 1980.

⁵ Muharrem Ergin, *age.*, s. 234-338; 570-598.

başlıkları altında ayrıca incelemiştir. {+CAsInA} biçim birimi bu kaynakta işlenmemiştir.

Z. Korkmaz⁶, a) *Addan Ad Türeten Ekler* b) *Fülden Ad Türeten Ekler* c) *Addan Fiil Türeten Ekler* d) *Fülden Fiil Türeten Ekler* olarak sınıflandırdığı yapım eklerinin içine isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerini de almış, fakat -mAk, -mA, -Xş isim-fiil eklerini *Oluş ve Kılış (Hareket) Adları* olarak ayrıca vermiş; sıfat-fiil eklerini *Fülden Sıfat Türeten Ekler* olarak; zarf-fiil eklerini de *Fülden Türemiş Zarflar* içinde vermiştir. Ayrıca, *Çekimsiz Fiiller* başlığı altında a) *Ad-Fiiller* b) *Sıfat-Fiiller* c) *Zarf-Fiiller* olarak adlandırdığı ekleri yeniden ele almıştır.

{+CAsInA} biçim birimi bu kaynakta, *Fülden Ad Türeten Ekler* kısmında (§108) ele alınmıştır. Hâlbuki sıfat-fiil eki almış eylem tabanı artık gramerce eylemligini yitirip adlaştığı için sözü edilen biçim birim, adı zarfa değiştirmiştir. Burada da zaten ekin çeşitli sıfat-fiillerden zarf-fiiller türettiği söylenir. Ayrıca ek, *Addan Ad Çekimi Ekleriyle Türeyen Zarflar* kısmında (§ 433.3.1.), +ÇA eşitlik durumu ekinin kalıplaşmasından oluşmuş zarflar içinde örneklendirilmiştir. {+CAsInA} biçim birimi, *İşlevleri Bakımından Zarflar* başlığı altında, “benzerlik, tıpkılık bildiren” zarfların (§ 460.1) örneklerinde de gösterilir. Her üç yerde de {+CAsInA} biçim birimli örnekler hem ad köküne getirilmiş hem sıfat-fiil ekli gövdeler üzerine (*çocukçasına, delicesine; koşarcasına, dercesine...*) getirilmiştir. *Zarf-Filler* bölümünde *Ad-Fiil ve Sıfat-Fiillerle Kurulan Zarflar* başlığı altında {-r/-Ar/-Ir/-Ur/, mİş/-mUş, -AcAk, -(I,U)yor, -(I,U)yormuş+CAsInA; -mA+cAsInA, -mAmA+cAsInA} biçim birimli örnekler sıralanmıştır (§ 765-767). Bu biçim birimin adları sığara değiştirme özelliği üzerinde de durulmuştur (§ 353.5).

T. Banguoğlu⁷, a) *İsimden Üreme İsimler* b) *İsimden Üreme Fiiller* c) *Fülden Üreme İsimler* d) *Fülden Üreme Fiiller* başlıkları altında ad, sıfat ve zarf yapan eklerin bir kısmını ele almış; örneğin zarf yapmada kullanılan bazı ekleri de *Kelime Çekimi* üst başlığı altında *Zarf* bölümünde *İsimden Üreme Zarflar, Fülden Üreme Zarflar* şeklinde incelemiştir. Ayrıca, *Fiil* bölümünde *Yatık Fiiller* başlığı altında a) *Adfiiller* b) *Sıfatfiiller* c) *Zarffiiller* olarak yeniden ele almıştır (§359-§375).

Bu kaynakta {+CAsInA} biçim birimine, *İsimden Üreme İsimler* kısmında, *-ce Zarfları* içinde (§129) “Bu ekin *-cesine* şekli de vardır.” şeklinde bir cümle ile işaret edilir ve *çocukçasına, eşekçesine* örnekleri verilir. Ayrıca (§374)’te, *tutmaca karşılaştırma zarffiilleri* açıklanırken, “-miş, -ir, -ecek bazen -iyor fiil gövdelerine *-ce* ve *-cesine* ... takıları getirilmek suretiyle yapılmışlardır. ... bunların *-miş* eki ile berkitilmiş şekillerine de rastlanır.” şeklinde açıklanır ve

⁶ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 31-136; 214-219; 340-354; 470-487; 863-1043.

⁷ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TTK Basım Evi, Ankara, 1990, s. 158-294; 319-385.

(*görmemişçesine, koparırcasına, dövecekçesine, vuracakmışçasına*) örnekleri verilir.

Jean Deny⁸ ekleri, a) *Başka Bir Addan Türemiş Adlar* b) *Çatı Bildiren Fiil Yapım Ekleri* c) *Addan Türemiş Fiiller* d) *Fiilden Türemiş Adlar* şeklinde inceledikten sonra *Kişisiz Fiil Kipleri (Çekimsiz Fiiller)* adı altında, a) *Çekimsiz Fiiller* (Fiil Adı, Ad-Fiil, Fiil adı olarak kullanılan -DIK'lı ve -AcAK'lı kipler) b) *Sıfat-Fiiller* c) *Zarf-Fiiller* olarak ele almıştır.

{+CAsInA} biçim birimi bu kaynakta, *İlgiçler (Edatlar)* başlığı altında *hem edat hem çekim eki +CA* alt başlığı içinde ele alınır (§929), ekin yapısı ve anlamıyla ilgili kısacık bilgi verildikten sonra birkaç ada ve sıfat fiile katılacağı bilgisi verilir ve ada gelen *düşmançasına intikam almak, canavarçasına hareket, çılğınçasına sevmek, körçesine müteassıb* vb. örnekler sıralanır. *Cümle Bilgisi* bölümünde *Zarf-Fiille veya Zarf-Fiillik Deyimle Biten Cümlecikler* içinde *Uydurma Karşılaştırma* (§1455-§1460) kısmında ele alınarak “*Uydurma karşılaştırma; şimdiki, geniş, belirli geçmiş ve niyetli gelecek zaman gövdelerine gibi ve +cAsInA edatları getirilerek ifade edilir.*” denmiş ve yerlere *kapanırcasına bir selam verdi, bardaktan boşanırcasına yağmur yağar, damdan düşerçesine* vb. örnekler verilmiştir. Ayrıca, “*Uydurmalık karşılaştırma deyimleri sıfat olarak; yani bir adın belirtkeni olarak kullanılabilir.*” (§1459) şeklinde biçim birimin sıfat yapma özelliğine işaret edilir ve “*ağalar gibi bir vaziyet alarak; yere basmayormuşçasına bir hafiflikle yürümek; Doktor 'Alemyan küçük dilini yutarçasına iri bir nefesle yerinden kalktı*” vb. örnekler sıralanır.

Türkçenin temel dil bilgisi kitaplarındaki bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Daha önce yapılmış çalışmalarda⁹ zarf-fiil eklerinin gramer kitaplarında terim, tanım ve tasnif bakımından ele alınışı özetlenmiştir. Yukarıda konunun işlenişyle ilgili verilen kaynaklarda, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin, yapım ekleri ve çekim eklerinin dışında bir ek grubu olarak ayrıca değerlendirildiği, ancak kalıcı ad yapımları ve cümle içinde bir tür görevli sözcük türetmeleri bakımından hem yapım ekleri hem çekim ekleri içinde yer aldıkları görülüyor. Bu verilerden hareketle isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin burada yapım eki veya çekim eki oldukları konusundaki ayrımı belirlemekten ziyade Türkçede eklerin (biçim birimlerin) işlevlerine, görevlerine ve yapılarına göre sınıflandırılması ve adlandırılması gereği ortaya çıkıyor.

⁸ Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*, (Çevirmen: Ali Ulvi Elöve; Uyarlayan: Ahmet Benzer), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012, s. 293-530.

⁹ Bilâl Yücel, “Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9. Sayı, 2000, s. 75,114; Gürer Gülsevin, “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 2000, s. 122-143.

02. Türkiye Türkçesinde eklerin işlevsel tasnifi konusunda ilk öneride bulunan İbrahim Delice¹⁰, eklerin söz dizimi içindeki işlevlerini dikkate alarak eklerin bütünü, **1. Genişletme Ekleri (1.1. İsmi Genişleten Ekler 1.2. Fiili Genişleten Ekler 1.3. Hem İsmi Hem Fiili Genişleten Ekler) 2. Durum Ekleri (2.1. Tümleç Durumu Ekleri 2.2. Yüklem Durumu Ekleri) 3. Kurucu Ekler 4. Dönüştürücü Ekler (4.1. Sıfata Dönüştürücü Ekler 4.2. Zarfa Dönüştürücü Ekler 4.3. İsme Dönüştürücü Ekler 4.4. Fiile Dönüştüren Ekler) 5. Yapım Ekleri (5.1. Fiilden İsim Yapım Ekleri 5.2. İsimden İsim Yapım Ekleri 5.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri) 6. Bütünleşik Ekler (6.1. Çekim Edatlarıyla Bütünleşenler 6.2. Fiil Öbeklerinde Yardımcı Fiille Bütünleşenler) 7. Temsil Ekleri** olarak sınıflandırmıştır.

Ekleri işlevsel açıdan ayrıntılı bir şekilde ele alan tasnif, eklerin kalıcı veya geçici sözcük oluşturmalarını dikkate almadan ve kısmen ad köküne veya eylem köküne eklenmelerini de belirterek doğrudan eklerin işlevlerini dikkate alarak oluşturulmuştur.

Ekleri sınıflandıran bir diğer çalışma Gürer Gülsevin'e¹¹ aittir. Gülsevin, **1. Türetme Ekleri (1.1. İsimden İsim Türeten Ekler 1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler 1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler 1.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler) 2. Tür Değiştirici Ekler (2.1. Fiillere Eklenenler 2.2. İsimlere Eklenenler) 3. İşletme Ekleri (3.1. Öğeleri Belirleyiciler 3.2. Bağlantı Kurucu Ekler) 4. Kategori Ekleri** olmak üzere ekleri dört gruba ayırır.

Ekleri sözlük birimi oluşturması esasına dayanarak temelde ikiye ayıran tasnif, sözlük birimi oluşturmayanları da sözcük türünü değiştirenler ve tür değiştirmedikleri hâlde sözcük ve sözcük grupları arasında ilişki kurarken cümlelerin öğelerini belirleyen ekler ile eklendikleri sözcüklerle sınırlı kalarak değişik özellikler taşıyan ekler şeklinde gruplandırmıştır. Söz dizimi esasına dayanan fonksiyonel bir tasnif olarak sunulan, kendi içerisinde tutarlı ve konuyu oylumlu bir şekilde ele alan bu tasnifte, aynı ekin birden fazla işlevi karşılaması, bir gruptaki ekin bir üst grupta da yer alabileceği belirtilmiştir. Yani aynı biçim birimin birden çok görevde kullanılabileceği ifade edilmiştir.

Türkçenin eklerinin yapım ve çekim düzeni içinde nasıl sınıflandırılması gerektiği konusunda Zikri Turan¹² şöyle bir tasnif yapar: **1. Yapım Eki 2. Çekim Eki 3. Fiilimsiler 4. Çatı Ekleri 5. Olumluluk-Olumsuzluk Ekleri 6. Teklik-Çokluk Eki 7. Soru Eki 8. Sıfatlama Eki**

¹⁰ H. İbrahim Delice, "Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24, Aralık 2000, s. 221-235.

¹¹ Gürer Gülsevin, "Türkçede 'Sıra Dışı Ekler' ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 1267-1283.

¹² Zikri Turan, "Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerinin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?", *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 24-29 Eylül 2000*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 1835-1844.

Türkçenin eklerini farklı açılardan ele alarak sınıflandıran bu ve benzer tasnifler her şeyden önce Türkçenin eklerinin gramer kitaplarındaki ele alınış şeklinin yetersizliğini ve değiştirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Her bir tasnif aynı zamanda Türkçenin eklerinin temel olarak yapımlık ve çekimlik biçim birimleri olarak hem söz yapımında hem sözdiziminde kazandıkları işlevlerine, görevlerine ve anlamlarına göre ayrı ayrı ele alınması gereğini de göstermektedir.

{+CAsInA} biçim birimi, yukarıdaki birinci tasnife göre (Delice: 2000) *dönüştürücü ekler* içerisinde yer alacak ve {+CAsInA} biçim birimini, hem sığata hem zarfa dönüştüren ekler grubunda değerlendirmek mümkün olacaktır:

Örneğin, *çocuk+çasına* davranışlar ..., *deli+cesine* sevgi ...;

koş-ar+casına yürüyordu, *görme-miş+cesine* kapıştılar

İkinci tasnife göre (Gülsevin: 2004) {+CAsInA} biçim birimi, *tür/görev değiştirici ekler* sınıfında, *isimlere eklenenler* içinde yer alacaktır. Bu ek, isme eklenerek sığata ve zarfa değiştiren, ancak sözlük birimi oluşturmayan bir ektir:

Örneğin, *korkak+çasına* kaçışlar ..., *bilge+cesine* cümleler ...;

dinle-r+cesine yüzüme bakıyordu.; *özle-miş+cesine* sarıldı.

Bu şekliyle eylem köküne eklenmeyen ek, sıfat veya zarf yapmak üzere eylem köküne eklendiğinde {-mIşçAsInA, -(V)rcAsInA, (I,U)yorcasına, -(y)AcAkçAsına, -(V)rmlşçAsInA, -mAzcAsInA, -mAzmIşçAsInA - (I,U)yormuşçasına, -(y)AcAkmlşçAsInA; -mAcAsInA, -mAmAcAsInA} biçim birimleri olarak eklenir. Burada görüldüğü gibi {+CAsInA}, eyleme değil, ada eklenen bir biçim birimidir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da yapı bakımından eklerin başka eklerle birleşerek değişmesi sonucu ortaya çıkan biçim birimlerin adlandırılması ve bunların ayrı biçim birimler olarak tanınması gereğidir. Örneğin {-r/-Ar/-Ir/-Ur/, mIş/-mUş, -AcAk, -(I,U)yor, -(I,U)yormuş+casına} biçim birimleri; zarf-fiil eki ve eylem kökü+sıfat-fiil eki+eşitlik hâli eki+iyelik eki+yönelme hâli eki şeklinde adlandırılmakta ve ayrıştırılmaktadır. Bilindiği gibi, bir biçim birim başka bir görevde kullanıldığında artık o biçim birim diğer görevini, işlevini ve anlamını yitirir. Başka bir ifade ile yalın biçim birimlerin veya başka biçim birimlerle birleşerek oluşmuş yeni biçim birimlerin görev ve işlevleri değişince bir önceki biçim birimlerin veya kendilerini oluşturan diğer biçim birimlerin görevi, işlevi ve anlamını üzerinden attığı gibi adını da atmış olur.

03. Bilâl Yücel ve Gürer Gülsevin¹³, in işaret ettiği gibi Zarf-fiil eklerini yapıları bakımından ayrıca incelemek ve sınıflandırmak gerekir. Yücel, zarf-fiil eklerini;

I. Asıl Zarf-Fiil Ekleri

A. Aslını Koruyan Zarf-Fiil Ekleri

B. Zarf-Fiil Sıralamasına Girmeyen Şekiller

II. Sıfat-Fiil ve Hâl Ekleriyle Kurulan Şekiller

A. Zarf-Fiilleşmiş Ekler

B. Zarf-Fiil Görevinde Kullanılabilen Ekler

C. Zarf-Fiil Sıralamasına Girmeyen Şekiller

III. İsim-Fiil ve Hâl Ekleriyle Kurulan Şekiller

A. Zarf-Fiilleşmiş Ekler

B. Zarf-Fiil Görevinde Kullanılabilen Ekler

C. Zarf-Fiil Sıralamasına Girmeyen Şekiller

IV. Zarf-Fiil Görevinde Kullanılabilen Zaman Ekleri

olarak sınıflandırmış ve sonuç kısmında “zarf fiil eklerini, ‘cümledeki asıl hareketi çeşitli yönlerden aydınlatan ikinci derecedeki hareketi ifade eden ekler.’ şeklinde tanımlayıp yapı bakımından şu üç grupta toplayabiliriz: 1. Asıl Zarf-Fiil Ekleri (-a; -ı, -u; -alı; -arak; -ınca; -ıp; -ken; -madan) 2. Zarf-Fiilleşmiş Ekler (-asıya; -acak/- (a)r/-yor/-miş+casına; -dığınca; -dıkça; -mişça; -macasına; -maksızın; -maktansa) 3. Zarf-Fiil Görevinde Kullanılabilen Ekler (-acağına; -acağından; -dığına; -masıyla; -dı -madı; -maz mı; -mış -mamış vb.” şeklinde özetlemiştir.

B. Yücel, {-acak/-r/-yor/-miş+casına} biçim birimlerini *Sıfat-Fiil ve Hâl Ekleriyle Kurulan Şekiller* başlığı altında *Zarf-Fiilleşmiş Ekler* içinde; {-macasına} biçim birimini de *İsim-Fiil ve Hâl Ekleriyle Kurulan Şekiller* başlığı altında *Zarf-Fiilleşmiş Ekler* içinde göstermiştir.

G. Gülsevin, zarf kavramı, zarf-fiil kavramı ve birleşik zarf-fiil kavramlarını açıkladıktan sonra yapıları bakımından zarf-fiil eklerini *ek+ek(ler)* ve *ek(ler)+edat* tarzında iki ana gruba ayırmıştır. “... bu yapılar, müstakil birer ek konumunda olmayıp eklerin ve/veya edatların birleşmesi sonucu fiilleri geçici zarf hâline getiren özel birleşiklerdir. Sadece morfolojinin değil, sözdiziminin de parçası olduklarından sınırları genişlemektedir.” diye işaret edilen birleşik zarf-fiillerden bu yazıda 91 biçim birim tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır.

¹³ Bilâl Yücel, *agm.*, 2000, s. 75-114; Gürer Gülsevin, *agm.*, 2000, s. 122-143.

Bu tasnifte, *ek+ek(ler)* başlığı altında sıfat-fiil+cAsInA yapısında olan ve eylem üzerine gelerek zarf yapan eklerden {-mİş+çAsInA, -(V)r+cAsInA, (I,U)yor+cAsInA, -(y)AcAk+çAsInA, -(V)rmİş+çAsInA, -mAz+cAsInA, -mAzmİş+çAsInA, -(I,U)yormuş+çAsInA, -(y)AcAkmİş+çAsInA; -mA+cAsInA, -mAmA+cAsInA} biçim birimleri sınıflandırmaya alınmıştır. Üzerinde durduğumuz ekle ilgili bölümde, +CAsInA ekinin sadece sıfat-filler üzerine eklenerek zarf yapmadığı, vasıf isimleri üzerine +CAsInA eki getirilerek (*aptal+casına davran-*) zarf yapıldığına da değinilir.

Bu iki tasnifte eylem üzerine gelerek zarf yapan ekler yapıları bakımından sınıflandırılmış; içerisinde {+CAsInA} biçim birimi bulunan ekler de ele alınarak örneklendirilmiştir. Bunun dışında {+CAsInA} biçim birimi, ad üzerine gelerek sözcüğü zarfa değiştirmektedir. Türk Dil Kurumunca hazırlanan 2011 baskılı Türkçe Sözlük'te ad üzerine bu eki almış madde başı örnekler şunlardır:

adam+casına, aptal+casına, budala+casına, çılgın+casına, deli+cesine, edepsiz+cesine, enayi+cesine, gâvur+casına, kör+cesine, mağrur+casına, obur+casına, saf+çasına, terbiyesiz+cesine

Zarf-fiil eklerinin durum ekleriyle kalıplaşması konusunda ayrıntılı bir yazı kaleme alan Mustafa Argunşah¹⁴, eki yapı bakımından “zarf-fiil ekleri+sInA” şeklinde ele alır: “Sıfat-fiil eklerinin üzerine durum eklerinin getirilmesiyle yapılan zarf-fiil eklerinin iyelik ekli yönelme durumu ekini aldığı görülür. -rcA + sInA, -mİşçA + sInA, -r-mİşçA + sInA, -mAz- mİşçA + sInA, -yor-mİşçA + sInA, -AcAK-mİşçA + sInA, -mİş-mİşçA + sInA. Bu zarf-fiillerin bazıları (-r-mİşçAsInA, -mAz- mİşçAsInA, -yor-mİşçAsInA, -mİş-mİşçAsInA) birleşik çekimlerin üzerine durum eklerinin gelmesiyle oluşmuştur.”

Yapı bakımından sondan içe doğru bir bakış açısıyla “iyelik eki+durum eki” yapısında bir kalıplaşma ve ekte genişleme sonucu bir pekiştirme işlevi olduğu üzerinde durulmuştur.

Kerime Üstünova¹⁵ da Ulaçlar başlığı altında 108 birleşik yapılı zarf yapan eki örneklendirmiştir. {+CAsInA} biçim birimini içinde bulandıran eklerden şu dokuz zarf yapan eki yapıları bakımından şu şekilde çözümlemiştir:

{AcAkmİşçAsInA} < {-AcAk}+{-mİş}+{-Ø}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (durum bağı); {IrcAsInA} < {-Ir}+{-Ø}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (durum bağı); {IrmışçAsInA} < {-Ir}+{-mİş}+{-Ø}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (durum bağı); {-mAcAsInA} < {-mA}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (durum bağı); {-mAcAsInA} < {-mA}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (nedenlik bağı); {-mAmAcAsInA} < {-

¹⁴ Mustafa Argunşah, “Türkçede Zarf-Fiil Eklerinin Durum Ekleriyle Kalıplaşması”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter, 2011, s. 55-68.

¹⁵ Kerime Üstünova, *Eylem İşletimi*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 183-193.

mA}+{-mA}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (durum bağı); {-mİşçAsInA} < {-mİş}+{-Ø}+{-CA}+{-(s)I(n)}+{-A} (durum bağı); {-yorcasına} < {-yor}+{-Ø}+{-ca}+{-(s)I(n)}+{-a} (durum bağı); {-yormuşçasına} < {-yor}+{-muş}+{-Ø}+{-ca}+{-(s)I(n)}+{-a} (durum bağı);

Bizce Türkçenin ekleri biçim birim esaslı olarak ayrılıp yapımlik bağlı biçim birimler ve çekimlik bağlı biçim birimler olarak ikiye ayrıldıktan sonra işlev, yapı ve anlam bakımından sınıflandırılmalıdır. Burada bir tasnif önerisinde bulunulmayacaktır; üzerinde durulan {+CAsInA} biçim biriminin ele alınışındaki karmaşa ve yanlışlıklara işaret edilmektedir.

04. {+CAsInA} biçim birimi adları zarfa değiştiren bir ektir.¹⁶ Anlam bakımından ‘benzerlik, tıpkılık, gibilik’ bildirir:

Otele gidip de *aptalcasına* beklemeyi, yürek çarpıntılıyla kapıyı gözetlemeyi izzetinefsime yediremiyorum. (R. H. Karay)

Başkalarının başarısına, şansına benim kadar canıgönülden, benim kadar *budalacasına* sevinen başka birini kolay kolay gösteremeyeceklerdir. (H. Taner)

Herkesin bu kadar uzun vadeli emelleri, bu kadar *çilgıncasına* ölçsüz ümitleri yok mudur? (A. Ş. Hisar)

Seni *delicesine* sevmeye başladım (N. F. Kısakürek)

Öyle, *delicesine*, *edepsizcesine* borç harç yer, yaşardı. (R. H. Karay)

Enayicesine bütün şehir insanların gözü önünde yapılan hırsızlığı bile bile... (S. F. Abasıyanık)

Yaşamaya, hayattan kâm almaya *oburcasına* koşarım. (R. H. Karay)

Siz o kadar *sağçasına* kandınız ki evraka bakmak lüzumunu duymadınız. (R. H. Karay)

Bu örnekleri *gâvurcasına*; *körcesine*; *mağrurcasına*, *terbiyesizcesine*... (Türkçe Sözlük) şeklinde artırmak mümkündür.

Bünyesinde {+CAsInA} biçim birimini bulunduran ve eylem köklerine gelerek onları zarfa değiştiren birleşik biçimbirimler {-mİş+çAsInA, -(V)r+cAsInA, (I,U)yor+cAsInA, -(y)AcAk+çAsına, -(V)rmİş+çAsInA, -mAz+cAsInA, -mAzmlİş+çAsInA -(I,U)yormuş+çasına, -(y)AcAkmlİş+çAsInA; -mA+cAsInA, -mAmA+cAsInA} ayrı biçim birimler olduğu için onları ayrıca ele almak gerekecektir.

05. {+CAsInA} biçim birimi adları sıfata değiştiren bir ektir:

¹⁶ Buradaki örnek cümleler TDK tarafından hazırlanan 2011 baskılı Türkçe Sözlük'ten alınmıştır. Makaledeki diğer örnekler kaynakçada gösterilen dilbilgisi kitaplarından ve konuyla ilgili makalelerden alınmıştır.

çocuk+çasına nazlanma; deli+cesine sevgi; dost+çasına anlaşma; hak+çasına iş; kolay+casına kazanç (Z. Korkmaz: §353.5.)

06. {+CAsInA} biçim birimi birleşik yapıli bir ektir:

{+CAsInA} < {+CA}+{+sI}+{+nA} şeklinde üç biçim birimin bir araya gelerek oluşturduğu birleşik yapıli kalıplaşmış bir biçim birimdir. Genellikle eki oluşturan birimler, hâl eki+iyelik eki+yönelme hâli eki şeklinde bölümlenmekte ve adlandırılmaktadır. Zeynep Korkmaz¹⁷, +CA eşitlik durumu ekinin 3. şahıs iyelik eki +sI'dan sonra gelen +nA (< ET GınA) pekiştirme ekiyle genişlediğini söyler. {+CA} biçim biriminin tek başına da aynı işlevi karşıladığı düşünülünce diğer birleşik yapının yeni bir işlev üstlenmeyip mevcut işlevi pekiştirmek üzere genişlediği düşünülebilir.

07. {+CAsInA} biçim biriminin sıfat fiil üzerine geliyor dediğimiz yerlerde aslında bir cümle üzerine gelerek zarf yaptığı düşünülebilir. Mustafa Öner'in verdiği şu bilgi konuyu açıkça ortaya koymaktadır:

“Cümle, bir hüküm, bir bilgi vermekle, geniş anlamında, bir var oluşun adıdır, yani gramer olarak da bir isimdir. Türkçede "Kalem gibi yazıyor" örneği ile "Bugün gitmeyecek gibi davranıyor" örneğinin mukayesesinde, *gibi* son çekim edatının, "kalem" ismiyle "Bugün gitmeyecek" cümlesine aynı şekilde bağlanması dikkat çekicidir. Bunun gibi örnekleri çoğaltığımızda, dilimizde cümlenin toplu yapısının bir isim olduğunu açıkça görürüz: *Askercesine, yiğitcesine* vs. Örneklerindeki genişlemiş *-casına/-cesine* eşitlik eki, aynı şekilde, *gelmeyecekmiş* birleşik çekimli yüklemine getirilebilmektedir (*gelmeyecekmişcesine*). Yani, isimlerden tarz bildiren zarflar türeten *-casına/-cesine* eki veya isim çekiminde eşitlik gösteren *gibi* edatı her hangi bir cümleye de isim gibi muamele etmektedir. Bunun gibi örnekler, Türkçede cümlenin, yani gramerde çekimli fiille esaslanan bir var olma bilgisinin, nihai olarak bir isim olduğunu göstermektedir.”¹⁸

“Cümlelerin yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi kalıplaşmasında, başka bir şeye de dikkat çekmek istiyoruz: Bu örneklerin hemen hemen tamamı, teklik üçüncü şahıstaki çekimlerin kalıplaşmış şekilleridir. Bu, bizce, tesadüfi bir şey değildir. Dilde, konuşmanın, diyalogun olmadığı durumlarda, bütün varlıklar, tabii olarak şahıs çekimi bakımından nötür (*impersonal*) hâldedir. Fiilerin şahıs çekiminde de, bütün varlıkları temsil etme kabiliyeti bulunan ise, ancak 3. şahıstır.”¹⁹

¹⁷ Zeynep Korkmaz, *age.*, §433.3.1

¹⁸ Mustafa Öner, “-matı/-meti Gerundiyumu Hakkında”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, TDK Yayını, Ankara, 1999, s. 833-840.

¹⁹ Mustafa Öner, *agm.*, s. 838.

{+CAsInA} biçim birimi özelinde görüldüğü gibi eklerin söz yapımında ve söz dizimi içinde kazanmış oldukları işlevleri ve buldukları konumları onların gramer bilgileri konusunda bize önemli ipuçları vermektedir.

Sonuç

1. {+CAsInA} biçim birimi Türkiye Türkçesinin dil bilgisi kaynaklarında genellikle fiilimsiler, eylemsiler, isim-fiiller başlıkları altında verilen *zarf-fiil ekleri* veya *zarflar* başlığı içinde gösterilmektedir. Zarf-fiiller, eylem üzerine gelen ve eylemi zarfa değiştiren eklerdir. Bunun yanında ad üzerine gelerek adı zarfa değiştiren ekler de bulunmaktadır. {+CAsInA} biçim birimi de böyle bir ektir. Dolayısıyla bu ekin adlandırılması ve gramerdeki yeri kaynaklarda doğru belirlenmelidir.

2. {+CAsInA} biçim birimi yapı bakımından birleşik bir ektir. Bu biçimiyle, ad üzerine gelerek adı zarfa değiştiren bir ektir. Doğrudan eylem köküne eklenmez ancak {+CAsInA} biçim birimi, ad-fiil veya sıfat-fiil ekleriyle gramerce adlaşmış sözcüklere eklenir ve eklendiği sözcüğü zarfa değiştirir.

3. {+CAsInA} < {+CA}+{+sI}+{+nA} şeklinde üç biçim birimin bir araya gelerek oluşturduğu birleşik yapı kalıplaşmış bir biçim birimidir. +CA eşitlik durumu ekinin 3. şahıs iyelik eki +sI'dan sonra gelen +nA (< ET GmA) pekiştirme ekiyle genişlemiş bir biçim birimidir.

4. {+CAsInA} biçim birimi sıfat fiil üzerine geliyor dediğimiz yerlerde aslında bir cümle üzerine gelerek zarf yaptığı düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- ARGUNŞAH, Mustafa, "Türkçede Zarf-Fiil Eklerinin Durum Ekleriyle Kalıplaşması", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, s. 55-68.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TTK Basım Evi, Ankara, 1990.
- DELİCE, H. İbrahim, "Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24, Aralık 2000, s. 221-235.
- DENY, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, (Çevirmen: Ali Ulvi Elöve; Uyarlayan: Ahmet Benzer), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.
- EDİSKUN, Haydar, *Yeni Türk Dilbilgisi, Dil, Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.
- ERASLAN, Kemal, *Eski Türkçe'de İsim-Fiiller*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul, 1980.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, 16. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1972.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul, 1971.

- GÜLSEVİN, Gürer, “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 2000, s. 122-143.
- GÜLSEVİN, Gürer, “Türkçede ‘Sıra Dışı Ekler’ ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 1267-1283.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- ÖNER, Mustafa, “-matı/-meti Gerundiyumu Hakkında”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, TDK Yayını, Ankara, 1999, s. 833-840.
- TURAN, Zikri “Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerinin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 24-29 Eylül 2000*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 1835-1844.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yayını, Ankara, 2011.
- ÜSTÜNOVA, Kerime, *Eylem İşletimi*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2016.
- YÜCEL, Bilâl, “Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9. Sayı, 2000, s. 75,114.